

УДК 338.2(477)

Економіко-правові проблеми функціонування та розвитку малого підприємництва в Україні

Квасній З.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Прикарпатського інституту імені Михайла Грушевського МАУП

Сисин Г.І.

старший викладач кафедри економіки та підприємництва
Прикарпатського інституту імені Михайла Грушевського МАУП

Щербан О.Я.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів, обліку і аналізу
ВСП НН ІПРТ НУ «Львівська політехніка»

У статті розглянуто економіко-правові проблеми функціонування та розвитку малого підприємництва в Україні. Доведено, що розвиток різних форм підприємництва є стратегічною проблемою економічної політики України в умовах модернізації її економіки, виходу з кризи та наближення до передових світових стандартів. Обґрунтовано, що розвиток малого підприємництва відбувається нерівномірно і хаотично, а несприятливе макро- та мікроекономічне середовище спричиняють багато проблем, з якими зіштовхуються малі підприємства в процесі їх функціонування. Запропоновано комплекс заходів щодо забезпечення розвитку малого бізнесу, до якого відноситься впорядкування спрощеної системи оподаткування, сприяння розвитку інноваційного підприємництва, кластерна організація малого бізнесу, формування сучасної фінансової інфраструктури підприємства, формування сприятливого бізнес-клімату, правове забезпечення підприємства.

Ключові слова: мале підприємництво, проблеми розвитку, законодавча база, шляхи подолання проблем, державна підтримка, розвиток.

Квасний З.В., Сисин Г.І., Щербан О.Я. ЭКОНОМИКО-ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены экономико-правовые проблемы функционирования и развития малого предпринимательства в Украине. Доказано, что развитие различных форм предпринимательства является стратегической проблемой экономической политики Украины в условиях модернизации ее экономики, выхода из кризиса и приближения к передовым мировым стандартам. Обосновано, что развитие малого предпринимательства происходит неравномерно и хаотически, а неблагоприятное макро- и микроэкономическое среду вызывают много проблем, с которыми сталкиваются малые предприятия в процессе их функционирования. Предложено комплекс мероприятий по обеспечению развития малого бизнеса, к которому относится упорядочение упрощенной системы налогообложения, содействие развитию инновационного предпринимательства, кластерная организация малого бизнеса, формирование современной финансовой инфраструктуры поддержки предпринимательства, формирование благоприятного бизнес-климата, правовое обеспечение предпринимательства.

Ключевые слова: малое предпринимательство, проблемы развития, законодательная база, пути преодоления проблем, государственная поддержка, развитие.

Kvasnii Z.V., Sisin G.I., Shcherban O.Ya. ECONOMIC AND LEGAL PROBLEMS OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF SMALL ENTERPRISE IN UKRAINE

The article deals with the economic and legal problems of functioning and development of small business in Ukraine. It is proved that the development of various forms of entrepreneurship is a strategic problem of Ukraine's economic policy in the context of modernizing its economy, breaking the crisis and approaching the world's leading standards. It is substantiated that the development of small entrepreneurship is uneven and chaotic, and the adverse macro and microeconomic environment causes a lot of problems faced by small enterprises in the process of their functioning. A range of measures to ensure the development of small businesses, which include streamlining the simplified system of taxation, to promote innovative entrepreneurship klasternna organization of small business, formation of modern financial business support infrastructure, a favorable business climate, legal support of business.

Keywords: small business, developmental issues, legislative framework, ways to overcome problems, state support, development.

Постановка проблеми. У нинішніх умовах економічних перетворень в Україні важливе місце займає проблема формування ринкових інститутів, одним з яких виступає розвиток підприємництва. Саме розвиток різних форм підприємництва є стратегічною проблемою економічної політики України в умовах модернізації її економіки, виходу з кризи та наближення до передових світових стандартів. За даними ООН, у виробничій сфері малі та середні підприємства створюють від 30 % до 70 % національного продукту, забезпечують зайнятість близько 50 % працездатного населення, а на частку малого підприємництва припадає майже половина приросту нових робочих місць [1]. Під впливом малого підприємництва розвиваються нові регіональні ринки, оскільки підприємці є креативними за своєю природою і здатні створювати не лише нові товари та послуги, а й формують нового споживача з новими вимогами, запитами, уподобаннями. Мале підприємство виступає основним наповнювачем державного та регіональних бюджетів за рахунок податкових та інших обов'язкових платежів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел з тематики проблем функціонування та розвитку вітчизняного підприємництва показує, що, враховуючи нестабільність економічного та політичного середовища в Україні, актуальним залишається дослідження економіко-правових проблем функціонування малого підприємництва в Україні та вдосконалення існуючої законодавчої бази, що регулює підприємницьку діяльність.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження економіко-правових проблем

функціонування та розвитку малого підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічні реформи, що здійснюються в Україні, є умовою становлення та розвитку малого підприємництва як необхідної складової формування ринкових відносин у державі. Саме малі підприємства, які не потребують великих стартових інвестицій і гарантують високу швидкість обороту ресурсів, здатні найшвидше та економічно вирішувати проблеми реструктуризації економіки, формування та насичення ринку споживчих товарів в умовах дестабілізації економіки й обмеженості фінансових ресурсів.

Вітчизняна практика доводить, що розвиток малого підприємництва відбувається нерівномірно і хаотично, а несприятливе макро- та мікроекономічне середовище спричиняють багато перешкод, з якими зіштовхуються малі підприємства в процесі їх функціонування [2].

Сучасні зміни в законодавчій сфері України визначили новий формат функціонування малого бізнесу. Такий крок пов'язаний, в першу чергу, з необхідністю уніфікації вітчизняного та європейського законодавства. Незважаючи на законодавчі зміни, розвиток малого бізнесу в Україні та ЄС має суттєві відмінності. В першу чергу, це пов'язано з регулюючою роллю держави.

Отже, на частку малого і середнього бізнесу в Україні припадає лише 7% ВВП країни, а кількість працюючих у даному виді бізнесу складає 19%. Це свідчить про відсутність в Україні сприятливого бізнес-клімату (законодавчого і нормативного) для розвитку малого підприємництва. У розвиненому демократичному світі мале підприємство розглядається переважно як суб'єкт, що забезпечує

Таблиця 1

Порівняльна характеристика малих і середніх підприємств [2]

Країна	Визначення малих і середніх підприємств за чисельністю	Кількість малих і середніх підприємств на 1000 чол. населення	% ВВП, що припадає на малий і середній бізнес	% зайнятості в малому і середньому бізнесі
Велика Британія	<250	46	50-53	49
Німеччина	250	37	50-52	46
Європейський союз	<250	45	63-67	72
США	<500	74	50-52	54
Японія	<300	50	52-55	78
Польща	<250	Н.д.	49	61
Чехія	<500	Н.д.	34	44
Росія	<50	7	12	16
Україна	<50	6	7	19

становлення і розвиток демократії та водночас спрямований на вирішення соціальної політики зайнятості. В Україні малий бізнес розглядається державними органами влади лише з позицій поповнення державного бюджету.

Джерелами розвитку кризових явищ на рівні мікроекономіки виступають не тільки нестабільність та агресивність зовнішнього оточення підприємств, але й істотні прорахунки та помилки внутрішнього менеджменту. Усе це призвело до того, що українське підприємство виявилися нездатним до сприйняття нової філософії розвитку у ринкових умовах, що призвело до виникнення нових проблем їх функціонування та загострення критичності ситуації.

До основних проблем належать нестача кваліфікованого персоналу, відсутність практичних навичок підприємливості працівників у веденні бізнесу, недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, надмірна кількість дозволів, норм і ліцензій; неефективні і корумповані перевірки; застарілі технічні стандарти, часто успадковані з радянських часів; хронічна нестача фінансових коштів, що пов'язано з низькою часткою власного капіталу і необхідністю залучення позикових коштів; обмеженість масштабів вико-

ристовуваних засобів виробництва, зокрема невідповідність технічного оснащення і забезпечення сировиною порівняно з великими підприємствами; надчутливість до коливань економічної кон'юнктури та політичної ситуації, великий ступінь залежності від системи підтримки малого підприємства; значна залежність від окремих великих замовників; слабе сегментування власної долі ринку й недостатньо міцні позиції на ньому; високий ризик та схильність до банкрутства; слабкий захист прав власності, обмежені можливості для захисту від протиправних посягань.

Вагомий вплив чинить також і криза неплатежів та проблеми з формуванням нових взаємозв'язків каналів збуту.

Основними перешкодами розвитку бізнесу в Україні залишаються високі рівні непрямого державного втручання (центрального органів для великих підприємств та місцевого самоврядування для малих), оподаткування та корупції, непередбаченість та суперечність регуляторних актів, недостатня кваліфікація менеджменту підприємств.

Практика показує, що в умовах імплементації Угоди про Євроасоціацію розвиток малого підприємства вважається найбільш сприятливою формою господарювання, яка дозволить забезпечити ре-

Таблиця 2

Порівняльна характеристика перешкод для розвитку бізнесу в Україні за розміром підприємства (% респондентів, що вважають дані перешкоди істотними або найбільш істотними) [3]

Назва перешкоди	Малі	Середні	Великі
Оподаткування	66	78	83
Нестабільність законодавства	66	76	75
Вартість енергоресурсів	60	72	75
Недобросовісна конкуренція	55	59	57
Недостатній рівень платоспроможного попиту	53	58	64
Політична нестабільність	46	59	58
Корупція	50	54	51
Інфляція, нестабільний валютний курс	46	49	52
Регулювання підприємницької діяльності	44	41	38
Залучення додаткових фінансових ресурсів	38	47	49
Недостатня кваліфікація робітників	36	47	50
Втручання місцевих органів управління	38	45	41
Якість виконання контрактних зобов'язань	35	46	47
Втручання центрального органів в підприємницьку діяльність	34	40	34
Розвиток інфраструктури	28	30	27
Недостатнє забезпечення суміжних галузей необхідними ресурсами	27	31	31
Кримінальний тиск	26	32	32

лізацію стратегічно важливих завдань економічного розвитку країни. У цьому зв'язку статтею 379 Угоди передбачено співробітництво сторін для впровадження стратегій розвитку малих і середніх підприємств на принципах Європейської хартії малих підприємств, удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності малого бізнесу, впровадження досвіду інноваційного підприємництва. Ці положення Угоди дають підстави для розширення контактів між відповідними установами України та ЄС і окремих країн Євросоюзу, перш за все нових членів, по ознайомленню з європейським досвідом, навчання управлінського персоналу, організації тренінгів і стажувань для представників бізнесу, залученню методичної підтримки для створення інституційного забезпечення сприяння малому бізнесу (фондів, сервісних, дорадчих установ), розширенню контактів між приватними підприємствами України та ЄС. Важливо, що згідно з положеннями Угоди можна пропонувати розширення частки фінансування програм розвитку малого бізнесу в рамках наданої технічної допомоги [4].

На основі наведеного вище можна зробити висновок, що на нинішньому етапі економічних перетворень в Україні відбувається формування нової парадигми науково-технічної революції з основним гаслом – якість, при чому під якістю розуміємо не тільки якість продукції, що задовольняє конкретного споживача, а й якість підприємства в цілому, куди входить і якість взаємодії з навколишнім середовищем, і якість життя працівників, і якість менеджменту на підприємстві.

Першочерговими заходами з забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні вважаємо за доцільне віднести впорядкування спрощеної системи оподаткування для малих підприємств шляхом звуження переліку видів діяльності, що підпадають під спрощену систему, виключення з них секторів, пов'язаних з отриманням пасивних доходів, надприбутків тощо.

Важливе місце в розвитку малого підприємства посідає формування сприятливого бізнес-клімату. У цьому зв'язку цілком погоджуємося з думкою [5], що цього слід досягати за рахунок наступних дій:

- формування довірчих відносин серед бізнес-гравців і з владними структурами, співпраці і підтримки один одного;

- забезпечення стабільної податкової системи: повинні бути припинені постійні експе-

рименти з Податковим кодексом і встановлена проста, прозора, зрозуміла система;

- об'єднання зусиль для впровадження якісних змін: необхідно створити єдину платформу для обміну досвідом та спілкування між урядом, бізнесом і громадськими бізнес-об'єднаннями;

- поширення інформації про наявні бізнес-можливості (різні гранти і підтримка з боку громадських і міжнародних організацій);

- формування бізнес-культури: ділові відносини вимагають рівної відповідальності всіх учасників процесу – як держави, так і підприємців.

У плані правового забезпечення малого підприємництва необхідною є реалізація комплексу заходів:

- удосконалення чинних правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність з метою усунення внутрішньо – правових суперечностей та скасування положень, які гальмують розвиток підприємництва;

- впровадження державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності з метою створення сприятливого підприємницького середовища;

- удосконалення сутності, змісту й ефективності законів; визначення змісту й ефективності адміністративно-правової і господарсько-правової відповідальності;

- удосконалення правового механізму забезпечення реалізації й захисту економічних і соціальних прав та інтересів підприємців;

- активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки підприємництва;

- сприяння створенню інфраструктури розвитку підприємництва;

- удосконалення податкової системи, що забезпечувала б достатній обсяг надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективно функціонування економіки країни, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків;

- формування належного правового середовища для розвитку інноваційної та науково-технічної діяльності, підвищення мотивації підприємця до високопродуктивної і високоякісної діяльності через вдосконалення системи економічного стимулювання шляхом внесення змін до податкового, митного законодавства [5].

Необхідно також відмітити існуючі проблеми у заснуванні власного підприємства, що стримується труднощами, пов'язаними безпосередньо з відкриттям власної справи. За останні роки розвитку малого підприєм-

ництва в Україні ця проблема стала менш гострою. Велика кількість початківців, які розпочинають власний бізнес, іноді не мають достатньої кількості необхідної інформації про процес реєстрації нового підприємства, проте мають змогу отримати її в державних органах реєстрації. Для формування та становлення державної системи підтримки підприємницької діяльності набуває великого значення вивчення та адаптація світового досвіду в цій галузі, де малий бізнес є провідною сферою ринкової економіки. Так, позитивним для України є досвід американської дворівневої моделі регулювання підприємницької діяльності; іспанської системи надання широкої адміністративної та господарської автономії в галузі малого підприємства місцевим органам влади; фінської моделі сприяння інноваційному підприємництву; системи фінансування впровадження новітніх технологій в малому бізнесі Японії; використання аналізу бізнесового потенціалу регіонів країни та поділення їх на «більш» та «менш» пріоритетні за прикладом Туреччини; впровадження російської системи моніторингу стану малого бізнесу в кожному окремому регіоні країни.

Велике значення в українській практиці сприяння розвитку малого підприємництва може мати створення спеціальних інститутів – інноваційних центрів та центрів розвитку підприємництва (передачі технологій, бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів, технологічних парків), що забезпечуватимуть підтримку підприємництва та стимулюватимуть використання інноваційних технологій в їх діяльності. Провідне завдання державної та регіональної політики України полягає в адаптації світової практики регулювання малого підприємництва до сучасних умов

українського ринку, адже від всебічної підтримки малого бізнесу з боку державних органів залежить докорінна ринкова трансформація економіки України. Для ефективного розвитку малого підприємництва в Україні необхідно створити механізм ефективною взаємодії між державою та підприємницьким сектором; створення нормативно-правової бази зі сприятливими умовами, а також вдосконалення податкової політики та забезпечення раціонального функціонування спрощеної системи оподаткування. У подальшому ці проблеми необхідно постійно координувати і вирішувати якнайшвидше. Проте позитивні зрушення, які сьогодні відбуваються в напрямку підтримки малого бізнесу, надають перспективи для їх подальшого розвитку. Необхідним є також впровадження соціальної відповідальності у практику вітчизняного малого підприємництва як важливий пріоритет його розвитку на основі поєднання світового досвіду та власних принципів ділової культури.

Висновки з проведеного дослідження. В умовах ринкової економіки мале підприємство виступає провідним сектором, на основі якого визначаються темпи економічного та соціального розвитку країни, структура і якість валового національного продукту. Тому в результаті проведеного дослідження нами запропоновано комплекс заходів щодо забезпечення розвитку малого підприємництва та шляхи подолання основних проблем його функціонування, а саме: впорядкування спрощеної системи оподаткування, сприяння розвитку інноваційного підприємництва, формування сучасної фінансової інфраструктури підтримки підприємництва, формування сприятливого бізнес-клімату, правове забезпечення підприємництва, тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воронич К.М. Міжнародний досвід організації малого бізнесу та можливість його впровадження в Україні / К.М. Воронич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.10. – С. 184-189.
2. Добуляк Л.П. Проблемы развития малого предпринимательства в Украине [Електронний ресурс] / Л.П. Добуляк, Г.Г. Цегелик. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/problemy-razvitiya-malogo-predprinimatelstva-v-ukraine-1>
3. Бізнес-середовище в Україні. Проект «Дослідження підприємницької діяльності в Україні». За сприяння Міністерства закордонних справ Королівства Норвегії. – Міжнародна фінансова корпорація, 2003. – 112 с.
4. Евроассоциация и новые возможности для развития малого бизнеса в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.zn.ua/macrolevel/evroassociaciya-i-novye-vozmozhnosti-dlya-razvitiya-malogo-biznesa-v-ukraine-.html>
5. Дикань О.В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення / О.В. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості № 57, 2017. – С. 66.

REFERENCES:

1. Voronytch K.M. (2011) Mignarodnij dosvid organizatsii malogo biznesu ta mojlivost jogo vprovadjennia v Ukraini [International experience of organization of small business and possibility of his introduction in Ukraine]. Lviv: NLTU, pp. 65–70. (in Ukrainian)
2. Dobuliak L.P. (2017) Problemy rozvittia malogo predprinimatelstva v Ukraini [Problems of development of small enterprise are in Ukraine] [Elektronniy resurs] <http://cyberleninka.ru/article/n/problemy-razvitiya-malogo-predprinimatelstva-v-ukraine-1>. (in Ukrainian)
3. Biznes-seredovictche v Ukraini (2003) Doslidjennia pidpriemnitskoi dijalnosti v Ukraini [Research of entrepreneurial activity is in Ukraine]. Mijnarodna finansova korporatsia, p. 112. (in Ukrainian)
4. Evroassotsiatsia I novi vozmozhnosti dlia rozvittia malogo biznesa v Ukraini (2016) [Euro-Association and new opportunities for small business development in Ukraine]. [Elektronniy resurs] http://gazeta.zn.ua/macrolevel/evroassociaciya-i-novye-vozmozhnosti-dlya-razvitiya-malogo-biznesa-v-ukraine_.html. (in Ukrainian)
5. Dikan O.V. (2017) Rozvitok malogo biznesu v Ukraini problem ta shliakhi zabezpetshennia [Small business development in Ukraine: problems and ways of providing]. Kharkov, p. 66. (in Ukrainian)